

вона уявляла собою як така цілість? Чи була вона самостійною державою, чи лише частиною іншої держави (окраїною її)? (Це історична та юридична оцінка).

2. Чи мала Україна свої державно-політичні межі та своє українське населення в тих межах?

3. Чи назва „Україна“ є ідентична (тотожня) зо своєю територією?

Кожному ясно, що найважливіше питання, яке мусить бути науково з'ясоване в першу чергу, це є питання, чи дійсно Україна була окремою державно-політичною чи тільки етнографічно-географічною одиницею, чи навпаки, вона була тільки окраїною якоїсь держави, про яку, як про самостійну державно-політичну одиницю, не можна говорити.

Звернімось до джерел, які кидають ясне й непомильне світло на це важливе й засадниче питання: „Україна — Окраїна“. Одним із таких джерел є великий географічний гльоб з р. 1697., що зберігається в Природничому Музею (давнійшій університетській бібліотеці) міста Оломуца (Olmütz) на Моравії (Чехословацька республіка).

Наводжу далі дослівно свої замітки, зроблені в р. 1932. (липень) і 1935. (серпень) в Оломуці.

Згаданий гльоб, виготовлений у р. 1697. на підставі тодішніх відомостей. Всі написи зроблені в мові латинській, за винятком Чорного моря (Mare nigrum), що назване „Mare maggiore“ — в мові італійській. Пан професор Ляує, директор музею, на доказ, що справді гльоб виготовлений з кінцем XVII. століття, навів географічні дані (особливості), що характеризували ту добу й які слідні на тому гльобі. (Наводив він зокрема дані про Канаду). Далі він зазначив, що поділ на гльобі, хоч зо звичайними географічними межами, зроблений ще на основі дієцезій. Дієцезії означені товстими лініями. Напр. так зазначені межі „Podolia“.

Гльоб той творив нерозлучну цілість Оломуцької Університетської Бібліотеки. Коли університет в Оломуці зліквідували, то цю бібліотеку перенесли і злучили з теперішньою „Студійною Бібліотекою“, а згаданий географічний гльоб (поруч із другим астрономічним) залишили в межах Природничого Музею з чисто технічних причин (гльоб із залізним меридіональним і екваторіяльним колом є такий великий, що його не можна було внести дверима).

Високий він приблизно на 180 сантиметрів з підставкою на 40 см. Ото ж діаметр гльобу великий приблизно на 140—150 см., себто до 1'5 метра. У середині гльоб порожній. На міцній дерев'яній чи іншій конструкції гльобу дуже майстерно наложена верства гіпсу (1 см.), дуже добре вишліфована й пофарбована тривкою жовтою фарбою. Всі написи зроблені рукою: назви областей і більших міст друкованими літерами, а назви менших міст — звичайним, скорописним письмом.

На основі відомостей, які я дістав у 1935. р. в Кромержіж, можна з великою правдоподібністю твердити, що цей гльоб є

венеціянської роботи, остаточно докінчений вже на університеті в Оломуці.

У межах Московщини (Alba Russia, але нижче сама держава названа „Moscovia“) ми знаходимо такі географічні назви областей: Dwina, Condora, Syberia (за Уралом), Cargopol, Permski, Grustinski Lucomorie (за Уралом), Wologda, Ustiuga, Wiatka, Biele Ieze(ro), Nisi Nowogorod, Czeremisi Lugowoizenni, — Черемиси Лугові, Kasan, Nowogorod Welik, Jaroslaw, Suzdal, Twer, Rosthow, Wolodimer, Tartari (Татари), Czeremissi Nagornoj (Черемиси Нагірні), Bulgar, Pleskow, Rescnew, Moskow, Rezan, Bielski, Smolensk, Nowogorod Sewierski, Worotin, Okraina, Pole.

Це наочний доказ, що цар Петро, переіменувавши Московію на Росію і Русь, вложив в ту назву виключно політичний зміст, а виключив з тієї назви її попереднє етнічне значіння.

Pole, як бачимо, це географічна назва області так само, як і Okraina. Обидві ці області належать до Московщини. В московській мові того часу полем звалось місце поєдинку.

На південь від меж областей Okraina і Pole (себто пересічно від 53°30' північної ширини) аж до Озівського моря та між Великим Лугом і гирлом Дону лежить країна, яка має назву: „Nahajski Minor Tartaria“. Крим (Krimski) зазначений окремо як дієцезія. На захід і південний захід від земель Московщини лежать такі країни: Livonia й далі Curlandia, Samogitia, Prussia, Lithuania, Volhynia, Polonia (maior), Vkraina seu regio Cosaccorum [„Вкраїна чи самостійна сторона (країна) козаків“].

В області, зазначеній як Polonia (maior, кольоніяльна), знаходяться менші області: Nigra Russia (Галичина), Volhynia (по обох боках Дніпра), Polesia, Vkraina seu regio Cosaccorum, Podolia. На півд.-захід від Nigra Russia є Hungaria, на південь — Transilvania (коло Підкарпаття); на південь від області Podolia є Moldavia.

Ото ж бачимо, що „Вкраїна чи країна козаків“ є означена на нашому гльобі як осередна область всіх земель, де жила українська етнографічна маса. Ця Україна була центром для Чорної Русі (Галичини), Волині, Полісся, Поділля (з частиною теперішньої Херсонщини) і сама лежала в межах Київщини, Чернігівщини, Полтавщини та Запорозького низу. Фактично це обіймало землі теперішньої Галичини, Поділля, Волині, Холмщини, Полісся, Підляшся, Київщини, Чернігівщини, Полтавщини, Катеринославщини та Херсонщини (частини).

Ось всі ці землі були знані цілому світові — як Україна, окрема земля, зо своїм окремим населенням, яке загально називали козаками.

Кожному читачеві тепер ясно, що ця наша Україна не має нічого спільного з московською Okraїною, яка була їхньою окремою географічною областю (з індивідуальною своєю, а не типовою, назвою) і з Україною нічого спільного не мала. Оцим то й є дуже важний Оломуцький гльоб, що має поруч себе ті обидві назви.

Але не тільки той один гльоб наводить обидві згадані

назви (Україна — Окраїна) і тим стверджує факт існування двох відмінних країн.

В Паризькій Національній Бібліотеці є знаменитий гльоб Корнеліюса, зроблений у другій половині XVII століття (між 1660—1670), теж під італійським впливом. (Видно це з назви Чорного моря — „Mare negro“). Подаю його короткий опис з книжки проф. С. Шелухина під заголовком „Назва України (у стародавніх географів) з картами“, Відень 1921. р., на ст. 20.:

„В тій же Бібл. є знаменитий гльоб Корнеліюса, зроблений в 1660-1670 р. На цім гльобі територія по обох боках Дніпра має напис великими літерами „UKRANIA“ (Україна), що включає в себе Волинь і Поділля. Московію названо Московією. Сумежжя між Московією і Ногайською Татарією має напис невеликими літерами: „OKRAINA“—це окраїна Московської Держави на схід і північ від Слобідської України, що нині зветься Харківщиною. З цих написів видно, що географи розуміли ріжницю між словами: Україна й окраїна“.

Тут слід підкреслити, що хоч фактично значіння московського слова „Окраїна“ відповідає своїм значінням українському слову „окраїна“ (пограниччя), то проте для нас це слово залишається тут індивідуальною назвою московського пограниччя і може бути цитоване тільки як „Окраїна“ (див. заголовок). Ріжниця транскрипції цього слова на обох гльобах є та, що на Оломуцькому гльобі воно написане через латинське k (Okraina), а на Паризькому через латинське c (OCRAINA). Таким чином ріжні автори, ріжні видання в ріжних країнах (гльоб Оломуцький, гльоб Корчеліюса) відріжняють московську назву Окраїна від нашої України. Так є, між іншим, і на карті України, яка зберігається в бібліотеці Баворовських у Львові. Московська Окраїна й тут, як у інших географів, виразно відріжнена від України.

Коли ми наглядно показали, що Україна не є окраїною Московщини, то також не є вона й жадною окраїною Польщі, бо ні на одній мапі, ні на одному гльобі, ні в одному старому підручнику географії чи старому географічному словнику нема навіть згадки про таку окраїну Польщі. В польській мові немає ні слова „Україна“, ні слова „окраїна чи окраїна“. Окраїна у них „kresy“. Коли б вони мали свою „окраїну“ на сході, то мусіли б мати „окраїни“ довкола цілої держави (на північ, захід, південь).

Проф. С. Шелухин ласкаво поділився зо мною відомістю з листа І. Борщака, який прислав йому виписку з французької книжки „Le faux Pierre III“, вид. 1775. року, що її автором вважають Durant'a. У цій книжці вживається терміну „Ukraine“ (Україна) і „Osraine“ (Окраїна). З приводу цих термінів автор тієї книжки пише, що це речі ріжні, і пояснює, що Україна лежить між Польщею і Московщиною (яку він вже називає Russie — Росія). Це є плодovита, багата країна, а Окраїна (Osraine), навпаки, країна покрита лісами, майже необроблена, заселена татарами, які не мають ні городів, ні замків, ні сіл. Вона положена між південною Московією і Малою Татарією (корінною або метропольною).

(Продовження буде).